Кольороназва у складі фразеологізму допомагає увиразнити дію, стан, явище, предмет чи об’єкт або порівняти його з чимось. За структурою фразеологізми з прикметниковими компонентами здебільшого є двокомпонентними та трикомпонентними одиницями, побудованими за моделями підрядного іменного та дієслівного словосполучень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Л., Сабліна С. Фразеологічні одиниці з компонентом ‘кольороназва’ в мовній картині світу українців. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2015. С. 43−50.
2. Жук Т. В. Фразеологізми з компонентами на позначення кольору (на матеріалі «Фразеологічного словника української мови»). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Серія : Філологічні науки.* 2010. Кн. 2. С. 73−74.
3. Ковбасюк Л. А. Фразеологічні одиниці з компонентом “кольороназва” як елементи національно-мовної картини світу (на матеріалі німецької та англійської мов). *Проблеми зіставної семантики* : зб. наук. ст. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2005. Вип. 7. С. 267–273.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 2003. 280 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / За ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970−1980. [Електронний ресурс]. URL: http://sum.in.ua/
6. Яворська Г. Мовні концепти кольору (до проблеми категоризації). *Мовознавство*. 1999. № 2,3. С. 42–43.

ДЖЕРЕЛА

1. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ: Освіта, 1998. 224 с.

Тетяна Морозюк
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Павлушенко О. А.

МОВНА НОРМА ЯК ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ КОМУНІКАТИВНИМ ДЕВІАЦІЯМ

Анотація. *У статті проаналізовано етапи становлення та аспекти функціонування мовної норми в українському лінгвокультурному просторі, її основні особливості. Увагу зосереджено на понятті мовної девіації, класифікації відхилень від суспільних стандартів у процесі використання мови, виокремлено основні помилки, що виникають під час комунікації, а також визначено чинники, що забезпечують збереження нормативності усного мовлення відповідно до стандартів, усталених у суспільній традиції.*

Ключові слова: *мовна норма, нормативність, мовні відхилення, девіації, девіантне мовлення, комунікативні помилки.*

Annotation. *The article presents the results of the study of the language norm in the Ukrainian space, analyzes its main features of formation and aspects of functioning. Attention is focused on the interpretation of the concept of language deviation, its classification. The main errors during communication are singled out, the aspects ensuring the normativity of oral speech are determined, in accordance with the main language norms, the types of deviations are singled out.*

Key words: *language norm, normativity, language deviations, deviations, deviant speech, communicative errors.*

Актуальність роботи. Зважаючи на тривалу політику зросійщення національного лінгвокультурного простору в усіх сферах, сьогоденну англінізацію мовленнєвої царини, недосконале володіння українцями мовними нормами, сучасний вітчизняний комунікативний простір переповнений утвореннями, що не є нормативними. Через поширення в Україні мовців-білінгів, почасти двомовне інформаційне та розважальне середовище виникають мовні відхилення від норми на різних рівнях: фонологічному, морфологічному, лексичному та синтаксичному. Необхідною умовою існування національної літературної мови є її нормативність, що спонукає на всенародному рівні послуговуватися мовними формами в соціально усталених і усвідомлених варіантах. З огляду на це, вважаємо, що проблема вивчення мовної норми як основи запобігання девіаціям є важливою та на часі.

Нормативність українського мовлення була і залишається предметом досліджень, про що свідчить низка лінгвістичних, дидактичних та соціокультурних праць авторитетних науковців:

Н. Бабич, І. Вихованця, К. Городенської, П. Гриценка, С. Єрмоленко, С. Караванського, Л. Масенко, О. Сербенської, Л. Струганець, І. Фаріон, В. Фурси, І. Хом'яка, І. Ющука та багатьох інших. Проблемою девіантності мовного простору цікавилися Ф. Базевич, М. Пентилюк, О. Попова, Н. Єльнікова, С. Єрмоленко, О. Селіванова та інші.

Метою пропонованої публікації є обґрунтування з позицій лінгвістичної традиції мовної норми як основи запобігання комунікативним девіаціям.

Об'єктом роботи є мовна норма української мови.

Предметом дослідження є відхилення від мовної норми в процесі комунікації.

Мовна норма є фундаментальним та зміцнювальним чинником у процесі розвитку літературної форми національної мови. Норма характеризується стійкістю та консерватизмом, що забезпечує сталість основного лексичного запасу, збереження фонетичних та граматичних особливостей лінгвальної системи.

Формування норми літературної форми мови – процес, що розвивається в діахронії, тому в певних історичних періодах має свої особливості. Творцем літературної норми є колективна мовотворча праця народу, а над її шліфуванням працюють мовознавці та майстри слова. Спільний суспільний доробок кодифікується в словниках, довідковій та навчально-методичній літературі. Існування уніфікованої норми уможливлює процес збереження традиційності, історичних культурних здобутків і забезпечує раціональний розвиток мовної системи, регулюючи процес появи нових реалій мовленнєвої діяльності.

Поняття «норми» відоме давно, проте в українському мовознавстві чіткого трактування набуло лише в ХХ ст. Академічний тлумачний словник української мови подає кілька значень поняття «норма», одне з яких таке: «норма − загальноприйняте правило в мові, літературі й т. ін.» [11, с. 742].

Мовознавці по-різному трактували поняття мовної норми. На наш погляд, найбільш повно витлумачив це поняття М. Пилинський у монографії «Мовна норма і стиль» : «норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі і нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співвідносних фактів

загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [Пилинський 1976: 94]. М. Жовтобрюх зазначав, що нормою є «…історично зумовлені, відносно стабільні реалізації мовної системи» [Жовтобрюх 1970: 11]. Словник-довідник з культури української мови подає, що «норма літературної мови – реальний історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі норми мови, становить єдину можливість або найкраще для конкретного випадку варіантів, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку і співвідносних фактів загальнонародної (національної) мови в процесі спілкування» [3, с. 94].

Істотною ознакою літературної норми (у порівнянні з нелітературним мовним утворенням, до прикладу, діалектом) є її відповідність системі мови (впорядкована структура і внутрішня диференціація), а з соціального погляду – вищий ступінь її загальнообов'язковості [Струганець 2011: 36]. Ревалентними характеристиками норми є стабільність, відносна єдність, що забезпечує функціонування літературної мови і випливає з надтериторіального характеру літературної мови [Струганець 2011: 37].

Окреслюючи поняття норми літературної мови, мовознавці (С. Єрмоленко, Г. Мацюк, О. Муромцева, М. Пилинський, В. Русанівський, Л. Струганець, Н. Хруцька, Г. Яворська та ін.) відзначають одну з найважливіших її рис – історичність. «Вже у визначенні норми підкреслюється її зв'язок з певним часом, з певною епохою, або, як прийнято говорити у мовознавстві, з певним синхронним зрізом мови. Зміна епох поступово приводить до зміни норм української літературної мови, оскільки остання пов'язана з діяльністю народу – її носія» [Жовтобрюх, Муромцева 1998: 18]. С. Єрмоленко зауважує, що «літературна норма, реалізуючись на синхронному рівні, завжди містить у своєму змістовому плані елементи мовної діахронії, виявляє якнайтісніший зв'язок з літературною традицією» [5, с. 65].

Суспільно-комунікативна функція мовної норми передбачає її обов'язковість для всіх членів лінгвокультурної спільноти. Недотримання мовних норм у суспільстві є загрозливим явищем для існування нації, бо анормативні форми засвоюються на свідомому та підсвідомому рівнях, формують лінгвоспереотипи і перешкоджають природному поступові мови.

Як показує сучасна практика, нині побутує низький рівень обізнаності користувачів української мови з мовними нормами, а

звідси й коректного послуговування ними в процесі комунікації. Так К. Булаховський зауважує, що з 1600 слововживань, зафіксованих у 29 найпопулярніших комп'ютерних програмах, 1265 не відповідають мовній нормі [Булаховський 2014: 8].

Результатом порушення мовних норм стала поява низки термінів, що позначають мовні недоліки: нульовий ступінь письма, комунікативний шум, мовні аномалії, комунікативні невдачі, комунікативні помилки, комунікативні збої, перешкоди в спілкуванні, мовні (мовленнєві) девіації тощо. Ми надаємо перевагу поняттю «девіація», що з латинської мови означає «відхилення».

Найбільш вдалим трактуванням цього поняття з мовленнєвого боку вважаємо таке: «мовна девіація − це висловлення, у яких спостерігаються різні відхилення від норм функціювання мовної системи» [Єрмоленко 2021: 41]. Ф. Бацевич, якого вважають основоположником вивчення мовленнєвих девіацій в Україні, трактує цей термін як родове поняття, що об'єднує видові: мовні аномалії, перепони в спілкуванні, огріхи, помилки, неточності, тощо [Бацевич 2000]. О. Селіванова стверджує, що мовленнєві девіації спричинені несформованістю комунікативної компетенції, мовленнєвих умінь і навичок, низьким рівнем знань культурно-соціальних норм мови, стандартів відповідності вживання слів і висловлень у різних сферах спілкування [Селіванова 2010: 439].

Ф. Базевич виділяє чотири різновиди порушень, пов'язаних з мовною компетенцією мовців: девіації, спричинені розчленуванням мовцем початкового задуму (тавтологія, невиправдана економія мовних засобів); девіації, пов'язані з категорізацією аспектів задуму (алогічної категоризація дії, процесу і стану); девіації, залежні від процесів пропозиціювання (добір нестандартного конверсива, надлишок синонімів, неідіоматична і надмірна лексикалізація, побутування ненормативного неологізму); девіації, що з'являються під час побудови поверхневої структури [Бацевич 2000].

Виокремлюючи основні помилки під час комунікації, погоджуємося із дослідниками й виділяємо найбільш поширені: уживання слова в невластивому йому значенні *(область – галузь; задача – завдання; заказати – замовити, надоїсти – набриднути)*, поширення плеоназмів *(на сьогоднішній день, основний лейтмотив, найбільш оптимальний)*, використання калькованих виразів, русизмів *(виключення, пред'являти, слідуючий, заключатися)*, девіантне утворення ступенів порівняння прикметників і прислівників, зокрема

аналітичних форм *(самий гарний, більш розумніший, менш поширеніше)*, помилкове узгодження в прийменникових конструкціях *(зошит по українській мові, по професії)*, хибне закінчення іменників другої відміни однини чоловічого роду в родовому відмінку *(університета, ліску, мороза, текста)*, паронімія *(нерозрізнення іменників «усмішка» і «посмішка», «духовний» і «духовий»),* ненормативне узгодження іменника з числівником *(два тома, чотири з половиною аркуша, трьом десятим відсотків)*, уникання вживання кличного відмінка *(Олена Юріївна, Володимире Олександрович).*

З описаних фактів мовних девіацій, можемо висновкувати, що нормативність усного мовлення як аналітичного процесу забезпечують такі аспекти: лексичний (коректне вживання слів, словосполучень, фраз), граматичний (побудова словосполучень, речень, грамотне послуговування морфологічними одиницями), фонетичний (вимова, що диференціює слова в потоці комунікації).

Відповідно до порушення основних мовних норм, лінгвісти виділяють такі типи девіацій: орфоепічні (аномальна вимова звуків та звукосполучень), акцентуаційні (недотримання правил наголошення слів), ортографічні (хибна передача звучання мови на письмі), лексичні (вживання слів у не властивому їм лексичному значенні); граматичні (недотримання правил творення слів та поєднання їх в синтаксичні одиниці), стилістичні (недоцільне вживання лексем в певному мовному стилеві).

Згідно з критерієм лінгвістичних рівнів виокремлюємо мовні девіації, пов’язані із фонетичними, морфологічними, лексичними та лексико-семантичними факторами. Мовні девіації є сукупністю інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників та пов’язані з некоректним втіленням задуму мовця в мовленні. Важливо усвідомлювати згубну роль девіаційних процесів під час побудови комунікації і докладати зусиль задля дотримання нормативності мовлення. Тому дослідження обраної теми вважаємо перспективним та необхідним в сучасних реаліях відродження національної свідомості українців, їхнього повернення до лінгвокультурних традицій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2000. 237 с.

2. Булаховський К. Українська мова в локалізації програмного забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2014. 20 с.
3. Гринцишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. Львів: Фенікс, 1996, С. 89–95.
4. Єрмоленко С. Мовна норма vs мовна девіація в навчально-комунікативному дискурсі. *Філологія XXI століття.* Харків, 2021. 164 с.
5. Єрмоленко С. Я, Бибик С. П., Коць Т. А. Літературна норма і мовна практика. Київ, 2013. С. 65.
6. Жовтобрюх В., Муромцева О. Культура мови вчителя: Курс лекцій. Харків: Гриф, 1998. 208 с.
7. Жовтобрюх М. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : Наукова думка, 1970. 304 с.
8. Пилинський М. Мовна норма і стиль. Київ : Наукова думка, 1976. 288 с.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
10. Струганець Л. Диференційні ознаки норми літературної мови. *Культура слова.* 2011. № 74. С. 34–43.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови 250000 слів. [упор. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2016. 1696 с.

Наталя Ставратій
Науковий керівник – доктор філол. наук, проф. Павликівська Н.М.,

НАЗВИ ОБ'ЄКТІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ В МІСТІ ВІННИЦІ:ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Анотація. *У статті систематизовано різні наукові підходи до класифікації ергонімів. Розглянуто номінації ресторанів та кафе міста Вінниця. Проаналізовано частотність вибору тієї чи тієї групи ергонімів. Досліджено мотиваційну базу вибору назв для закладів харчування.*

Ключові слова: *номінація, ергонім, ергоніми у сфері обслуговування.*